

Investigating the Effect of Stories and Poems in the Fourth-Grade Persian Textbook on Enhancing Critical Thinking of Farhangian University Students in Virtual Education

Hamid Ghasemzadegan Jahromi ^{1*} , Mojtaba Babaian ² ,
Abbas Fotohi Bafeghi ³ , and Hassan Tabatabai ⁴

1. Corresponding author, Department of Art Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: 4269649798@cfu.ac.ir
2. Department of Art Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: modjtababa@cfu.ac.ir
3. Department of Art Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: a.fotohi@cfu.ac.ir
4. Department of Physical Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: h.tabatabaei@cfu.ac.ir

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Received: 2023/11/20
Reviewed: 2024/02/17
Accepted: 2024/02/28
Published Online:
2025/11/05
Pages: 169-186

Keywords:
Virtual Education
Critical Thinking
Stories and Poems
Student Teacher
Persian Book

Background and Objectives: In recent years, enhancing teaching skills and fostering creative and critical thinking among teachers has been a primary concern within the educational system. Consequently, the aim of this study is to investigate the effect of stories and poems in the fourth-grade Persian textbook on enhancing the critical thinking of female student-teachers at Farhangian University in a virtual education setting. **Methods:** This research is survey-based and, in terms of purpose, is classified as applied research. Data were collected through both library and field studies. The statistical population consisted of 75 female students majoring in Elementary Education at the Nasibeh Campus of Farhangian University in Tehran during the 2021-2022 academic year, who were selected using random sampling. Cronbach's alpha coefficient was used to determine the reliability of the questionnaires. To test the research hypotheses, structural equation modeling (SEM) was performed using SmartPLS3 software. **Findings:** The findings revealed that the stories and poems in the fourth-grade Persian textbook contribute to strengthening logical prediction, self-criticism, critical interpretation, conflict and solidarity, design and problem-solving, reorganization, and evaluation of proposition validity. **Conclusion:** Skills such as logical prediction can play a significant role in promoting critical thinking among teachers. Additionally, self-criticism ability is another outcome of engaging with the content of the fourth-grade Persian textbook.

Cite this Article: Ghasemzadegan Jahromi, H., Babaian, M., Fatouhi Bafeghi, A., & Tabatabai, H. (2025). Investigating the Effect of Stories and Poems in the Fourth-Grade Persian Textbook on Enhancing Critical Thinking of Farhangian University Students in Virtual Education. *The Journal of Theory and Practice in Teachers Education*, 11(20), 19-186. <https://doi.org/10.48310/itt.2024.15107.811>

© the authors
Publisher: Farhangian University

بررسی تأثیر داستان‌ها و اشعار کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در آموزش مجازی

حمید قاسم زادگان جهرمی^{۱*}، مجتبی باباییان^۲، عباس فتوحی بافقی^۳، و حسن طباطبایی^۴

۱. نویسنده مسئول، گروه آموزش هنر، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: 4269649798@cfu.ac.ir

۲. گروه آموزش هنر، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: modjtababa@cfu.ac.ir

۳. گروه آموزش هنر، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: a.fotohi@cfu.ac.ir

۴. گروه آموزشی تربیت بدنی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: h.tabatabaei@cfu.ac.ir

چکیده

پیشینه و اهداف: در سال‌های اخیر ارتقای مهارت‌های آموزشی و تفکر خلاقانه و نقادانه در میان معلمان، یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های نظام آموزشی بوده است؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانشجویان معلمان پردیس دخترانه در آموزش مجازی می‌باشد. **روش‌ها:** این پژوهش از نوع پیمایشی بوده و از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد. برای گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. جامعه آماری ۷۵ دانشجوی دختر رشته آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان در نیمسال تحصیلی ۱۴۰۰ الی ۱۴۰۱ پردیس نسیمه تهران است که با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. برای تعیین پایایی پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. به‌منظور بررسی فرضیات تحقیق از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) با نرم‌افزار SmartPLS3 استفاده گردید. **یافته‌ها:** نشان داد که داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی منجر به تقویت پیش‌بینی منطقی، توانایی خود انتقادی، تفسیر انتقادی، تضاد و همبستگی، طراحی و حل مسئله، ساماندهی مجدد و بررسی اعتبار گزاره‌ها می‌شود. **نتیجه‌گیری:** مهارت‌هایی نظیر پیش‌بینی منطقی می‌تواند نقش بسزایی در ارتقای تفکر انتقادی در میان معلمان باشد. همچنین، توانایی خود انتقادی از دیگر پیامدهای مطالعه محتوای کتاب فارسی پایه چهارم است.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۹

تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۸/۱۵

شماره صفحات: ۱۷۱-۱۸۶

واژه‌های کلیدی:

آموزش مجازی

تفکر انتقادی

داستان‌ها و اشعار

دانشجو معلم

کتاب فارسی

Homepage: <https://itt.cfu.ac.ir/>

استناد به این مقاله: قاسم زادگان جهرمی، حمید باباییان، مجتبی، فتوحی بافقی، عباس، و طباطبایی، حسن. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر

داستان‌ها و اشعار کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در آموزش مجازی. *نظریه و*

عمل در تربیت معلمان، ۱۱(۲۰)، ۱۷۱-۱۸۶. <https://doi.org/10.48310/itt.2024.15107.811>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

یکی از خصوصیات منحصربه‌فرد انسان برخورداری از استعداد تفکر است، تفکر از جمله موضوعاتی است که از دیرباز همواره ذهن اندیشمندان را به خود مشغول داشته است (Adibnia, 2010). اصطلاح تفکر از جمله اصطلاحاتی است که اگرچه درک درستی از آن نیست، اما کم‌وبیش در بین همه مردم رایج است و همه به‌نوعی از آن بهره‌می‌برند (Seif, 2012). اصولاً تفکر و اندیشه سرآغاز هرگونه تولید و ساخت و سازی در عالم انسانی است (Naqibzadeh, 2008). صاحب‌نظران جنبه‌های مختلفی برای تفکر در نظر گرفته‌اند (منطقی، تحلیلی، شهودی، انتقادی، خلاق) که یکی از این جنبه‌ها تفکر نقادانه یا انتقادی است (Bijnoud, 2018). تفکر انتقادی، توانایی فرد برای تحلیل و ارزشیابی اطلاعات اطلاق می‌شود (Abbasi, 2023). این نوع تفکر از دیرباز ذهن علما را به خود مشغول کرده است. اگرچه، سقراط فیلسوف معروف، دو هزار و پانصد سال پیش آغازگر این نوع تفکر و یادگیری بود؛ اما جان دیویی فیلسوف، روان‌شناس و مربی آمریکایی را می‌توان پدر سنت تفکر انتقادی مدرن دانست (McPeck 2016). دیویی این نوع تفکر را «تفکر منطقی» نامیده و آن را چنین تعریف می‌کند: تفکر انتقادی تفکری است که دربرگیرنده بررسی فعال، دقیق و پایدار هر باور یا دانش فرضی است که بر اساس یک سری دلایل حمایت‌کننده و نتایج حاصله از آن ایجاد می‌گردد (Fisher, 2016). تفکر انتقادی موجب می‌گردد مهارت‌های مقایسه، گردآوری و سازمان‌دهی اطلاعات، تشخیص یقین و کنترل متغیرها و آزمون فرضیه‌ها، تحلیل، ارزیابی، یادگیری عملی، تحمل پیچیدگی، پیگیری، تفکر منطقی، تحمل نظرات دیگران و ... در افراد به وجود آیند (Maleki & Habibipour, 2007). تفکر انتقادی برای موفقیت در جهان معاصر ضروری به حساب می‌آید و باید برنامه‌های درسی و آموزشی بر پارادایم تفکر انتقادی بنا شوند (Radulović & Stančić 2017). در این راستا، شکل‌گیری مهارت تفکر انتقادی در کودکان تصادفی نیست. این مهارت مستلزم آموزش و ایجاد شرایط مساعد برای تمرین و پرورش آن است. اگر قرار است کودک منتقد بار آید، نباید نیروی فکری او را به شانس واگذار کرد (Myers, 2015)؛ بنابراین باید به تربیت توجه شد و دانست که «بر اساس مکاتبی که رویکرد تجربی دارند، می‌توان تربیت را بازسازسازی پی در پی تجربه به منظور افزودن پهنا و ژرفای محتوایی اجتماعی آن تعریف کرد» (Nasirian & Kamali Vahdat, 2025). در پی این اندیشه، می‌توان تحلیل کرد که تربیت کودک تأثیر زیادی بر یافتن مهارت‌های گوناگون دارد.

دوره ابتدایی دوره حیاتی برای شکل‌گیری بسیاری از مهارت‌های فکری و رفتاری در دانش‌آموزان است (Malek & owda, 2019). در این میان نظر به تأثیری که معلمان بر شکل‌دهی به تفکر و اندیشه ورزی دانش‌آموزان دارند، لیکن هر تلاشی در راستای ارتقای توانایی فکری معلمان به طریق دیگری منجر به افزایش خلاقیت‌های دانش‌آموزان می‌شود (Gever et al., 2021). در این راستا پرداختن به روش‌هایی که می‌تواند معلمان آینده را در فرایند آموزش برای تفکر انتقادی آماده سازد، مسأله‌ای است که به‌خوبی می‌تواند زمینه‌های شکل‌دهی به نسلی نقاد و متفکر را فراهم سازد (Karadağ et al., 2018). لیکن تفکر انتقادی به ما کمک می‌کند تا به کسب دانش بپردازیم، نظریه‌های خود را بهبود ببخشیم و به استدلال‌های قوی دست یابیم (Polat et al., 2020). به عبارت دیگر، هدف و فلسفه آموزش با استدلال درست، انسجام کلام و پرهیز از تناقض‌گویی، و ایجاد ارتباط منطقی بین جملات و همچنین آشنا کردن آنان با منطق غیرصوری است که به آنان توانایی ارزیابی تفکرات خود و دیگران را در ارتباط با کنش‌ها و رویدادها می‌دهد؛ درواقع یکی از مسائل مهم در حوزه آموزش و پرورش این است که ما از طریق آموزش معلمان باید بتوانیم نسلی خلاق و نقاد تربیت کنیم (Rahdar et al., 2018). این امر به‌خوبی تأثیر معلمان بر شکل‌دهی به این تفکر را نشان می‌دهد چراکه نخستین مواجهه دانش‌آموزان با مفاهیم مدرسه و تحصیل به‌واسطه معلمان شکل می‌گیرد (Abdullayev, 2020). معلمان به‌عنوان مجریان آموزش و عامل تأثیرگذار بر یادگیری دانش‌آموزان، امروزه به یکی از اهداف مهم سیاست‌ها و رویکردهای آموزشی در قرن ۲۱ تبدیل شده‌اند (Iranmanesh et al., 2020). در حال حاضر رویکردهای تعلیم و تربیت بیش از هر زمان دیگری به سمت تفکر انتقادی تمایل پیدا کرده‌اند؛ و تکیه بر حافظه و استفاده محض از محفوظات ذهنی در نظام

آموزشی کمرنگ شده و توان دانش‌آموزان در تجزیه و تحلیل و ارزیابی و تفسیر مطالب بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Rashidzadeh & Moradi, 2018). در این پژوهش به تأثیر داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانش‌جو معلمان پردیس دخترانه نسیمیه پرداخته شده است. کتاب درسی فارسی چهارم ابتدایی یکی از جذاب‌ترین کتاب‌های درسی منتشر شده از سوی دفتر تألیف کتاب‌های درسی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ شمسی می‌باشد. این کتاب دارای شش فصل بوده که در هر فصل دروس مختلفی با عناوین بخوان و حفظ کن و بخوان و بیدندیش، حکایاتی با موضوع‌هایی مانند آفرینش، دانایی و هوشیاری، ایران من، فرهنگ بومی، نام‌آوران، راه زندگی، علم و عمل و نیایش توانسته مجموعه کاملی از دانش و سرگرمی پیش روی دانش‌آموز ایرانی قرار دهد.

درک مطلب، دانش زبانی، درک و دریافت، واژه آموزی نمایش، تصویر خوانی و... در تمرین و پرسش‌های تعیین‌شده برای تکالیف دانش‌آموزان از متون ارزشمند این کتاب است. البته از نقش تأثیرگذار نقاشی‌ها و گرافیک کتاب نیز نباید غافل شد. از اشعار تأمل‌برانگیز انتخاب شده جهت کتاب مذکور می‌توان شعر ستایش خدا اثر پروین دولت‌آبادی، شعر روباه و زاغ اثر حبیب یغمایی، اشعار بازآفرینی شده طوطی و بازرگان و آرش کمانگیر سرایش اثر مولانا و سیاوش کسرای، اشعار باران، همای رحمت، اتفاق ساده، لطف حق، امید، شیر و موش، خرد و دانش و نیایش اثر گلچین گیلانی، شهریار، قیصر امین‌پور، پروین اعتصامی، اصغر میرخدیوی، ایرج میرزا، شاهنامه فردوسی اشاره نمود. در قالب داستان و حکایت، داستان در جستجو، راز نشانه‌ها، ارزش علم، قدم یازدهم، انتظار، باغچه اطفال، فرمانده دل‌ها، حکایت نگاه پنهان، هفت مروارید سرخ، پرسشگری، قاضی کوچک به قلم توانای کلر ژوبرت،^۱ گروه مؤلفین، محمد میرکیانی، سوسن طاق‌دیس، طیبیه دل‌قندی، گروه مؤلفین، عبدالرحمان جامی، جورجیو گارینسو،^۲ گروه مؤلفین و کتاب هزارویک‌شب اشاره کرد که این آثار مورد تحلیل و بررسی دانش‌جو معلمان در درس کارگاه هنر ۲ که تلاش جهت قصه‌گویی و نمایش عروسکی و نمایش خلاق می‌باشد قرار گرفته است (Educational research and planning organization, 2022)؛ بنابراین می‌توان گفت هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانش‌جو معلمان آموزش عالی دخترانه نسیمیه می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تفکر انتقادی به معنای کسب نوعی از بینش است که با گسترش علوم همخوانی داشته، و به نوعی فرصت آزادی به فکر و اندیشه است که منجر به توانایی بحث و اظهار نظر در فرد می‌شود (Ongesa, 2020). تفکر انتقادی عبارت است از بررسی و آزمایش موضوعاتی که برای پذیرش ارائه می‌گردد تا مشخص شود آیا با واقعیت مطابقت دارند یا خیر. این استعدادها علاوه بر ذاتی بودن در انسان، نیازمند آموزش هستند (Yaralı et al., 2020). تفکر انتقادی فرآیندی است که شامل: تأمل در معنای عبارات، بررسی شواهد و استدلال‌های ارائه شده و قضاوت در مورد واقعیات است (Suryana & Yulia, 2021). ریشه‌های خردمندانه تفکر انتقادی قدمتی دیرینه دارد (Spector & Ma, 2019). روش تدریس و دیدگاه سقراط در ۲۵۰۰ سال قبل مؤید این مطلب است که فرد نمی‌تواند برای دستیابی به دانش و بصیرت عقلانی به کسانی که دارای اقتدار هستند متکی باشد. سقراط پرسش‌سؤالات عمیق، که موجب می‌شوند انسان قبل از پذیرش یک ایده به تفکر درباره آن بپردازد، و نیز، جستجوی شواهد، آزمایش دقیق، استدلال فرضیه‌ها و تحلیل مفاهیم اساسی را نشان داد (Ghaffari et al., 2022). به بیان دیگر سابقه و پیشینه نقد به فلسفه انسان‌محور برمی‌گردد و بر تفاوتی که بین انسان و غیر انسان یا طبیعت، مرتبط است تأکید دارد. تحولات عمیق و پردامنه قرن بیست و یکم با ارائه الگوهای فکری، روش‌های تولید علم و خلق فناوری نوین همراه است. یکی از دستاوردهای نوین این دگرگونی‌ها، تأکید بر روش‌های اندیشیدن و سبک‌های تفکر است (Nejat et al., 2020). در روندی دیگر، با نگاهی تاریخی، رشد دیدگاه‌های

تفکر انتقادی به‌طور کلی و با تکیه بر سبک‌های خردورزی بر بنیاد اندیشه نیچه^۱ بنا شد و با هایدگر^۲ و ویتگنشتاین^۳ ادامه یافته و در دیدگاه‌های متفکران انتقادی و فیلسوفان پسا ساختارگرایی فرا سوسی بسط یافته است؛ بنابراین تفکر انتقادی به‌عنوان محوری‌ترین مسئله در آموزش، ابتدا از خردگرایان و کسانی ایجاد شده که ساختار مباحث شناختی را مطرح کردند (Padmanabha, 2018)؛ که ریشه‌های امروزی آن را می‌توان در اندیشه‌های جان دیویی که تفکر انعکاسی را در اوایل قرن بیستم مطرح نمود، ردیابی کرد. وی تفکر انعکاسی را توجه دقیق، فعالانه و مستمر به اطلاعات و زمینه‌های حمایت‌کننده از آن و در نظر گرفتن نتایج و تبعات آن اطلاعات تعریف نمود (Nugraha, 2018). اگرچه اکثر مردم موافق هستند که تفکر انتقادی یک مهارت مهم است، اما اکثر آن‌ها نمی‌دانند چگونه این مهارت را در خود توسعه و یا بهبود دهند. یکی از دلایل آن این است که تفکر انتقادی یک مهارت فوق تفکر است و مستلزم تأمل دقیق در اصول صحیح استدلال و تلاش آگاهانه برای درونی کردن آن‌ها و اجرای آن در زندگی روزمره است. همان‌طور که می‌بینید، این کار آسانی نیست و تقریباً به یک دوره طولانی تمرین و ممارست نیازمند است (Mirzayakubovna, 2022). با این وجود، تنها آگاهی از اصولی که استدلال خوب و بد را متمایز می‌سازند، کافی نیست. اشکال عمده دوره‌های آموزش تفکر انتقادی نیز آن است که اغلب تنها به ارائه نظری اصول استدلال می‌پردازند و از پشتوانه عملی برای چگونگی اجرای این اصول در موضوعات واقعی برخوردار نیستند (Priyanti et al., 2021). برای تقویت تفکر انتقادی، تأمل بر روی دلایل باورها و اعمال از اهمیت بسزایی برخوردار است (Gilmanshina et al., 2022).

اشتقاق به توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی در محافل آموزشی پدیده جدیدی نیست. منشأ چنین علاقه‌ای به فرهنگستان افلاطون برمی‌گردد. مدلی که سرانجام دانشگاه‌های مدرن غربی از آن برخاستند (Heron et al., 2020). کالج‌ها و دانشگاه‌ها از سنت دیرینه خود جدا شدند و عمدتاً به دلیل پیشرفت‌های مختلف در علوم و تغییرات هم‌زمان در اهداف آموزشی، بیشتر بر انتقال اطلاعات تمرکز کردند (Gardner, 2019). با این حال، امروزه به نظر می‌رسد که حجم اطلاعات موجود از طریق رایانه و وسایل ارتباطی از توانایی افراد در استفاده از اطلاعات پیشی گرفته است. در چنین شرایطی دیگر لازم نیست محافل آموزشی به‌عنوان مخزن دانش و استادان به‌مثابه سخنران و انتقال‌دهنده اطلاعات عمل کنند و لذا بسیار ضروری است که دانش‌آموزان مهارت خود را در تفکر و استدلال افزایش دهند، اطلاعات موجود را پردازش کنند و آن‌ها را به‌کارگیرند (Pala, 2022). تفکر انتقادی از طریق ایجاد روابط معقول بین افراد و تصمیم‌گیری بر اساس تحلیل عناصر یک موقعیت و تفکیک عناصر مطلوب از نامطلوب، زندگی توأم با آرامش و مهربانی را به ارمغان می‌آورد (Karadağ et al., 2018).

املا عبداللطیف محمد^۴، پژوهشی با عنوان «نظریه یادگیری سازنده‌گرایی: الگویی برای تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله دانشجویان برای تأثیرگذاری بر عملکرد تحصیلی در آموزش عالی» انجام داد. ایشان مدلی را برای اندازه‌گیری تفکر انتقادی و خلاقیت دانشجویان ایجاد کردند که بر مهارت‌های حل مسئله و در نتیجه عملکرد تحصیلی دانشجویان در آموزش عالی عربستان سعودی تأثیرگذار است (Almulla, 2023). احمد سبوحی عبدالقادر الیام و ابراهیم^۵، در پژوهشی به «تأثیر تفکر انتقادی در بهبود یادگیری دانش‌آموزان: مطالعه موردی دانشجویان در گروه انگلیسی، دانشکده علوم و هنر» پرداختند. این مطالعه نشان داد که: اول اینکه عملکرد دانش‌آموزان در پس‌آزمون (بعد از آزمایش) با عملکرد دانش‌آموزان در پیش‌آزمون (قبل از آزمایش) متفاوت بود. دوم اینکه انگیزه یادگیری گروه آزمایش و گروه کنترل نیز متفاوت بود. سوم، تفاوتی در مهارت‌های تفکر انتقادی تحت تأثیر تعامل مدل‌های یادگیری وجود نداشت. چهارم، دانش‌آموزان به دلیل توانایی‌هایشان در مذاکره و تحلیل انتقادی، مهارت‌های تفکر انتقادی بهتری را توسعه داده‌اند.

1. Nietzsche
2. Heidegger
3. Wittgenstein
4. Almulla, M. A.
5. Ahmed & Ibrahim

(Ahmed & Ibrahim, 2023). عواف سلوا و همکاران^۱، تحقیقی با عنوان «موانع درک شده برای رشد تفکر انتقادی: دیدگاه دانشجو» انجام دادند. نتایج نشان داد که افزایش مهارت‌های تفکر انتقادی تحت تأثیر عوامل مرتبط با آموزش، یادگیری و سیستم آموزشی است (Aouaf et al., 2023). آن لی دائو ثان بین^۲، تحقیقی با عنوان «تفکر انتقادی در دانشگاه: دانش، قدرت، کنترل و هویت» انجام دادند. تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با معلمان، سرپرستان و رهبران نهادی هر دو برنامه نشان می‌دهد که انتقال تفکر انتقادی نه تنها تحت تأثیر روابط قدرت از بیرون، در قالب ایدئولوژی‌های فرهنگی و سیاسی، بلکه در خود گفتمان آموزشی است (An Le & Hockey, 2022). همچنین رمودی و همکاران، تحقیقی با عنوان «بررسی رابطه تفکر انتقادی و مؤلفه‌های آن با خود انتقادی دانش‌آموزان متوسطه دوم» انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد تفکر انتقادی و مؤلفه‌های آن با خود انتقادی رابطه معنی‌داری دارد (Ramroudi et al., 2022). محمدی و همکاران، پژوهشی تحت عنوان «پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان با تأکید بر رویکرد پراگماتیستی تعلیم و تربیت» انجام دادند. تعاریف در این زمینه، مختلف است و هیچ تعریف واحدی برای هر رشته و در هر سطح قابل‌استفاده نیست و تجارب و اهداف معلمان و همچنین نیازهای دانش‌آموزان، تعیین‌کننده مهارت‌های خاصی است که باید توسعه یابد (Mohammadi et al., 2022). حجتی و همکاران، تحقیقی با عنوان «مطالعه مؤلفه‌های مهارت تفکر خلاق و تفکر انتقادی در دوره ابتدایی» انجام دادند. یافته‌های پژوهش شامل ۸ مقوله اصلی، ۱۹ زیر مقوله و ۸۸ مفهوم برای ۴ مؤلفه اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری و روش‌های ارزشیابی بود. در بخش نهایی بررسی مؤلفه‌ها به شیوه‌های ارزشیابی پرداخته شد که طبق نظر کارشناسان و صاحب‌نظران دو مقوله اصلی شیوه‌ی ارزشیابی عملکردی و ارزشیابی تلفیقی استخراج گردید (Hojjati et al., 2021). اعتماد فروغی و همکاران، در پژوهشی به «طراحی مدل تفکر انتقادی برای اعضای هیأت علمی حسابداری به‌منظور ارتقای آموزش» پرداختند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، مدل تفکر انتقادی از ۱۲ بعد اصلی شامل: حقیقت‌جویی، تحلیلگری، تجزیه و تحلیل، گشوده ذهنی، کنجکاوی، قاعده مندی، اعتمادبه‌نفس، کمال، تفسیر، ارزشیابی، توضیح و خودتنظیمی و ۴۵ مؤلفه فرعی تشکیل شد (Etemad Foroghi et al., 2021). زرگوش و همکاران، در تحقیقی در «بررسی تفکر انتقادی در دانش‌آموزان» پی بردند که تفکر انتقادی، تفکر مستدلی است که بر آن است تا با درک مسأله و با توجه به اطلاعات و شواهد موجود، فرد را به قضاوتی صحیح به‌منظور تصمیم‌گیری درباره انتخاب بهترین پاسخ، رهنمون سازد (Zargush et al., 2019). علیپور و همکاران، تحقیقی به «بررسی کیفی موانع تفکر انتقادی در برنامه درسی آموزش متوسطه از دیدگاه متخصصان برنامه درسی» پرداختند. نتایج آن‌ها نشان داد که مقولاتی مانند سیاست‌ها و رسالت‌های نظام آموزشی، شرایط اجتماعی- فرهنگی جامعه، شرایط موجود در زمینه تربیت‌معلم، محتوا، اهداف و روش تدریس از موانع تفکر انتقادی می‌باشند (Alipour, 2015). در هر حال، از آنجا که معلم راهنما و الگوی دانش‌آموز در امر آموزش است، نیاز به توسعه حرفه‌ای مداوم دارد، همانگونه که «بر اساس نظریه اندیشمندانی چون هایس^۳ و همکاران (۲۰۲۴)، توسعه‌ای حرفه‌ای مستمر معلمان نقش حیاتی در کیفیت تدریس آنها دارد و بهترین راه برای تأثیرگذاری بر کیفیت تدریس است» (Doroughi Najmi & Zarei, 2024)؛ لذا توجه به تفکر انتقادی این قشر آگاه جامعه قابل تأمل است.

بر مبنای آنچه گفته شد فرضیه اصلی تحقیق به این صورت است داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانشجومعلمان پردیس نسیمه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است. سایر فرضیات این تحقیق به‌صورت زیر است:

- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای پیش‌بینی منطقی دانشجومعلمان پردیس نسیمه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای استنباط قیاسی و منطقی دانشجومعلمان

- پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای توانایی خود انتقادی دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تحلیل و تفسیر انتقادی دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در بهبود توجه به تضاد و همبستگی دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در بهبود داوری منطقی دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در بهبود مشاهده انتقادی دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای توانایی طراحی و حل مسأله دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی توانایی ساماندهی مجدد دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای توانایی بررسی اعتبار گزاره‌ها دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.
- داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای توانایی شک و تأمل دانشجومعلمان پردیس نسیمیه تهران در آموزش مجازی دارای تأثیر مستقیم و مثبتی است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش جز تحقیقات توصیفی پیمایشی است. اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری و با توجه به تخصصی بودن موضوع از پرسشنامه بهره گرفته شد. جامعه آماری شامل دانشجومعلمان دختر رشته آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان پردیس نسیمیه تهران می‌باشد. قلمرو زمانی تحقیق مربوط به نیمسال اول ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۱ است. در پژوهش حاضر حجم جامعه آماری محدود است و لذا با استفاده از فرمول کوکران ۷۵ نفر انتخاب و پرسشنامه به صورت روش نمونه‌گیری تصادفی بین آن‌ها توزیع گردید. برای تعیین روایی پرسشنامه‌ها، روش روایی محتوا استفاده و در نهایت برای تعیین پایایی پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) بهره گرفته شد.

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی و میانگین واریانس استخراج شده

متغیرها	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	میانگین واریانس استخراج شده
داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۵	۰/۸۷۲	۰/۸۷۳	۰/۶۴۶
ارتقای تفکر انتقادی	۴۵	۰/۹۵۵	۰/۹۵۶	۰/۶۱۸
پیش‌بینی منطقی	۳	۰/۷۷۳	۰/۷۷۵	۰/۵۹۴
استنباط قیاسی	۴	۰/۹۳۰	۰/۹۳۱	۰/۶۲۲
توانایی خود انتقادی	۵	۰/۸۷۴	۰/۸۷۵	۰/۶۸۵
تحلیل و تفسیر انتقادی	۴	۰/۸۹۵	۰/۸۹۷	۰/۶۱۸
تضاد و همبستگی	۵	۰/۹۴۹	۰/۹۵۰	۰/۶۶۵
داوری منطقی	۴	۰/۸۹۱	۰/۸۹۳	۰/۶۲۳
مشاهده انتقادی	۵	۰/۸۹۵	۰/۸۹۷	۰/۶۶۴
طراحی و حل مسئله	۴	۰/۹۱۷	۰/۹۲۰	۰/۶۵۹
ساماندهی مجدد	۳	۰/۷۶۳	۰/۷۶۴	۰/۶۲۵
بررسی اعتبار گزاره‌ها	۴	۰/۷۶۲	۰/۷۶۳	۰/۶۴۵
شک و تأمل	۴	۰/۸۲۹	۰/۸۳۰	۰/۶۳۷
پایایی کل	۵۰	۰/۹۶۱	۰/۹۶۲	-

مطابق با جدول فوق معیارها برای سازه موردنظر بالاتر از ۰/۷ است که حاکی از پایایی مناسب مدل دارد. باتوجه به بالاتر بودن ضریب پایایی ترکیبی متغیرهای جدول فوق، می‌توان گفت که مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. در نهایت برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شد. به منظور بررسی فرضیات تحقیق از مدل سازی معادلات ساختاری روش الگویابی معادلات ساختاری (SEM) با کمک نرم‌افزار SmartPLS 3 استفاده گردید.

یافته‌ها

در این پژوهش برای بررسی فرض نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف یک نمونه‌ای استفاده شد. در صورتی که سطح معناداری از ۰/۰۵ درصد بیشتر باشد متغیر نرمال می‌باشد. در غیر این صورت داده‌ها غیر نرمال اند؛ بنابراین با توجه به جدول شماره ۲ ذیل تمامی متغیرها غیر نرمال می‌باشند.

جدول ۲. نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی فرض نرمال بودن یا غیرنرمال بودن

متغیرها	حجم نمونه	آماره آزمون	P-value
داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم	۷۵	۰/۰۷۹	۰/۰۰۰
ارتقای تفکر انتقادی	۷۵	۰/۱۴۶	۰/۰۰۰
پیش‌بینی منطقی	۷۵	۰/۱۵۴	۰/۰۰۰
استنباط قیاسی	۷۵	۰/۱۷۶	۰/۰۰۰
توانایی خود انتقادی	۷۵	۰/۲۲۳	۰/۰۰۰
تحلیل و تفسیر انتقادی	۷۵	۰/۱۹۷	۰/۰۰۰
تضاد و همبستگی	۷۵	۰/۱۹۳	۰/۰۰۰
داوری منطقی	۷۵	۰/۲۴۱	۰/۰۰۰
مشاهده انتقادی	۷۵	۰/۱۶۰	۰/۰۰۰
طراحی و حل مسأله	۷۵	۰/۱۹۹	۰/۰۰۰
ساماندهی مجدد	۷۵	۰/۲۱۰	۰/۰۰۰
بررسی اعتبار گزاره‌ها	۷۵	۰/۰۶۶	۰/۰۰۰
شک و تأمل	۷۵	۰/۱۶۳	۰/۰۰۰

در جدول ۳ مقادیر بارهای عاملی به همراه آماره t برای پرسشنامه ارائه شده است.

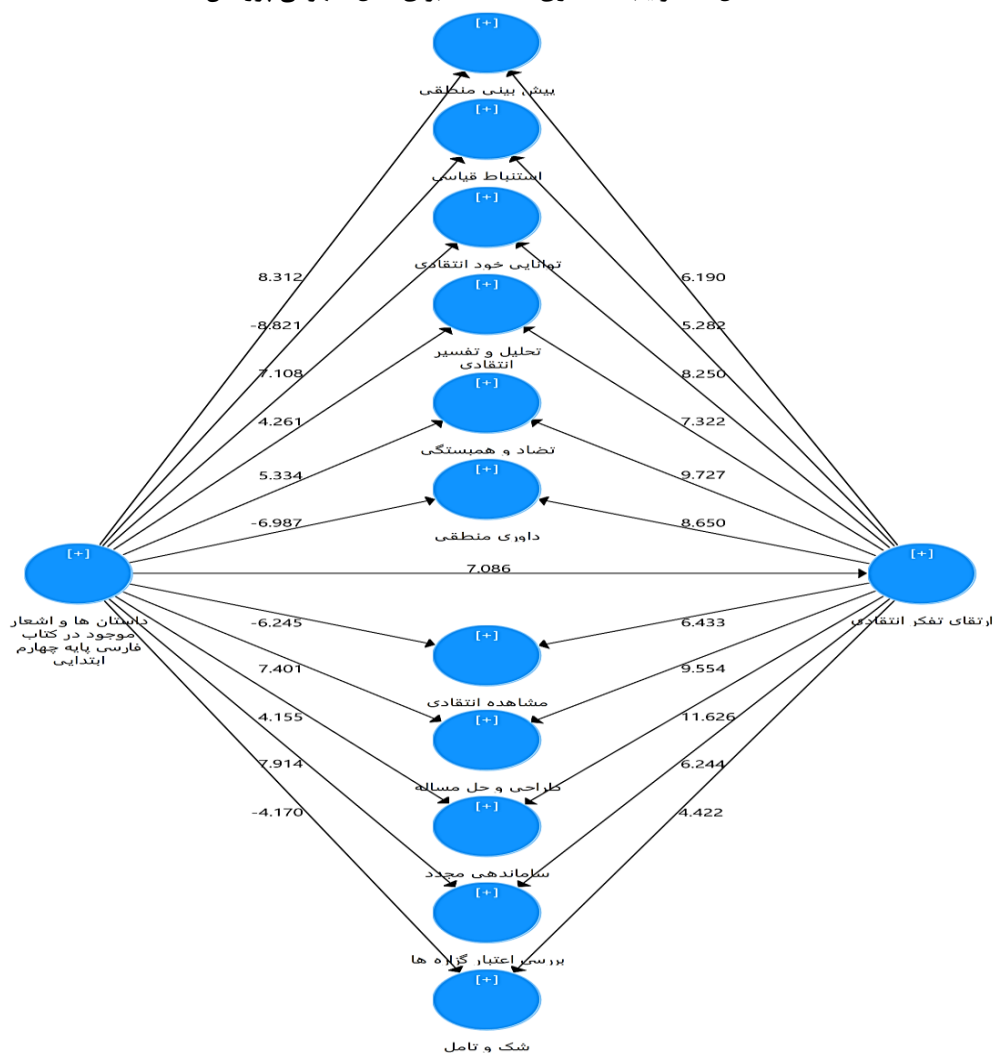
جدول ۳. بررسی بارهای عاملی پرسشنامه

گویه‌ها	بار عاملی	انحراف استاندارد	آماره t	گویه‌ها	بار عاملی	انحراف استاندارد	آماره t
۱	۰/۸۷۷	۰/۰۵۹۹	۲۷/۱۶۳	۲۶	۰/۸۴۸	۰/۰۹۰۹۹	۴/۷۲۸
۲	۰/۸۷۴	۰/۰۹۰۹۹	۲۵/۲۵۳	۲۷	۰/۷۴۹	۰/۰۸۰۳۰	۳/۶۵۰
۳	۰/۸۸۲	۰/۰۱۸۰	۲۵/۵۳۳	۲۸	۰/۷۲۵	۰/۰۸۵۶۰	۱۰/۵۰۲
۴	۰/۹۲۸	۰/۰۹۳۰۸	۲۹/۵۷۲	۲۹	۰/۸۲۶	۰/۰۹۲۴۰	۱۵/۴۱۹
۵	۰/۹۲۶	۰/۰۹۱۲۲	۲۷/۶۹۸	۳۰	۰/۷۰۱	۰/۰۹۷۱۲	۸/۷۵۳
۶	۰/۹۴۰	۰/۰۹۳۶۴	۲۷/۵۲۹	۳۱	۰/۹۵۱	۰/۰۲۰۴	۲۴/۶۰۱
۷	۰/۷۴۵	۰/۰۷۹۰۳	۱۸/۷۲۴	۳۲	۰/۹۱۸	۰/۰۸۳۹۶	۱۵/۳۴۱
۸	۰/۷۹۰	۰/۰۳۹۱	۱۳/۴۷۲	۳۳	۰/۹۳۰	۰/۰۱۲۴	۲۹/۱۲۲
۹	۰/۸۱۳	۰/۰۸۶۹۴	۲۱/۹۹۲	۳۴	۰/۵۴۴	۰/۰۲۱۸	۶/۳۸۲
۱۰	۰/۸۹۶	۰/۰۹۷۸۶	۲۰/۸۷۰	۳۵	۰/۷۲۴	۰/۰۰۴۰	۹/۹۱۵
۱۱	۰/۹۴۸	۰/۰۹۴۱۰	۲۹/۹۴۳	۳۶	۰/۸۵۱	۰/۰۸۲۰۸	۱۷/۹۷۲
۱۲	۰/۹۸۶	۰/۰۹۶۲۲	۳۱/۱۹۶	۳۷	۰/۷۶۱	۰/۰۹۸۶۴	۹/۳۰۲
۱۳	۰/۹۸۷	۰/۰۹۴۱۰	۳۱/۲۴۷	۳۸	۰/۹۵۳	۰/۰۸۹۷۱	۱۹/۳۳۸
۱۴	۰/۸۵۸	۰/۰۸۰۰۳	۲۵/۰۱۴	۳۹	۰/۹۲۷	۰/۰۹۴۷۱	۱۸/۲۲۶
۱۵	۰/۸۲۸	۰/۰۱۴۷	۱۵/۹۰۰	۴۰	۰/۹۴۷	۰/۰۹۹۲۵	۲۴/۹۱۴
۱۶	۰/۸۸۱	۰/۰۸۵۴۰	۲۸/۹۵۹	۴۱	۰/۶۵۰	۰/۰۹۰۵۹	۷/۵۱۲
۱۷	۰/۸۵۲	۰/۰۲۸۱	۲۲/۷۵۷	۴۲	۰/۷۳۴	۰/۰۳۴۴	۹/۸۱۶
۱۸	۰/۹۵۸	۰/۰۹۴۹۲	۲۷/۹۲۴	۴۳	۰/۸۳۳	۰/۰۸۷۳۲	۱۷/۳۸۵
۱۹	۰/۹۵۱	۰/۰۹۸۷۱	۲۷/۳۰۵	۴۴	۰/۷۲۵	۰/۰۲۰۴	۱۰/۵۰۲
۲۰	۰/۹۱۱	۰/۰۹۵۶۲	۲۵/۱۴۹	۴۵	۰/۸۲۶	۰/۰۹۹۵۴	۱۵/۴۱۹
۲۱	۰/۷۸۱	۰/۰۸۶۲۴	۱۵/۵۰۷	۴۶	۰/۷۰۱	۰/۰۲۱۸	۸/۷۵۳
۲۲	۰/۸۹۹	۰/۰۳۹۳	۱۲/۴۳۴	۴۷	۰/۹۵۱	۰/۰۷۳۸	۲۴/۶۰۱
۲۳	۰/۹۲۳	۰/۰۸۷۶۰	۲۳/۰۳۶	۴۸	۰/۹۱۸	۰/۱۱۱۳۰	۱۵/۳۴۱
۲۴	۰/۸۸۹	۰/۰۹۵۵۵	۴/۱۹۳	۴۹	۰/۹۳۰	۰/۰۸۱۲	۲۹/۱۲۲
۲۵	۰/۹۵۲	۰/۰۹۵۵۵	۷/۱۴۳	۵۰	۰/۵۴۴	۰/۰۸۵۴	۶/۳۸۲

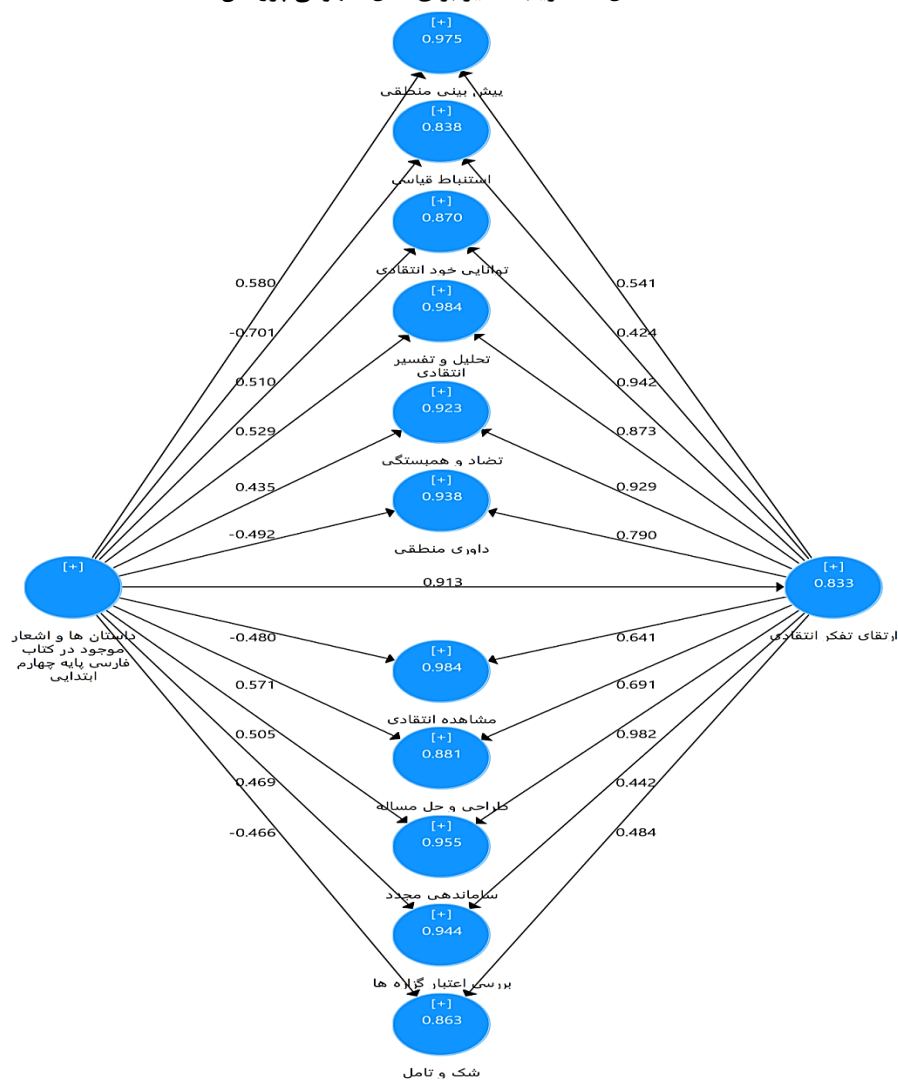
با توجه به جدول فوق که نتایج تحلیل عاملی گویه‌های پرسشنامه موردنظر را نشان می‌دهد، از آنجاکه بار عاملی همه گویه‌ها از ۰/۴ بیشتر است، همچنین مقدار آماره t از ۱/۹۶ بیشتر است، بنابراین پرسشنامه دارای روایی مطلوب است. برای بررسی برازش مدل ساختاری پژوهش از چندین معیار استفاده می‌شود که اولین و اساسی‌ترین معیار، ضرایب معناداری t است.

برازش مدل ساختاری با استفاده از ضرایب t به این صورت است که این ضرایب باید از ۱/۹۶ بیشتر باشند تا بتوان در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار بودن آن‌ها را تأیید ساخت. نتایج معناداری ضرایب بر اساس مقدار آماره t گزارش شده است؛ به‌طوری‌که اگر مقدار آماره t از ۱/۹۶ بیشتر باشد، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر دارد. شکل شماره ۲ ضرایب معناداری t -value را نشان می‌دهد.

شکل ۲. ضرایب معناداری t -value برای مدل مفهومی پژوهش

شکل ۳. ضریب مسیر برای مدل مفهومی پژوهش

نتایج اعداد استاندارد که با (S,R) نمایش داده شده است نشان دهنده ضریب مسیر است که بالای ۰/۴ مورد تأیید قرار می گیرد.

ضریب تعیین R^2 (R Squares): معیار R^2 میزان تأثیر یک متغیر برونزا بر یک متغیر درونزا را مشخص می کند. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی بودن برازش بخش ساختاری مدل به وسیله معیار R^2 در نظر گرفته شده است.

کیفیت پیش بینی کنندگی (Q^2): این معیار قدرت پیش بینی مدل را مشخص می سازد. سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ برای نشان دادن قدرت پیش بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه های برونزای مربوط به آن آمده است. ذکر این نکته ضروری است که این مقدار تنها برای سازه های درونزای مدل که شاخص های آن ها از نوع انعکاسی می باشد، محاسبه می گردد.

جدول ۴. ضریب تعیین و کیفیت پیش بینی کنندگی

متغیر وابسته	R^2	Q^2
ارتقای تفکر انتقادی	۰/۸۳۳	۰/۳۶۱
میانگین	۰/۸۳۳	۰/۳۶۱

برآزش مدل کلی (GOF): سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این معیار معرفی شده است.

$$\text{مدل } GOF = \sqrt{\text{Communality} \times R^2} = \sqrt{0.361 \times 0.833} = 0.54$$

با توجه به نتایج فوق می‌توان گفت که مدل از برآزش قوی برخوردار است.

جدول ۵. ضرایب اعداد استاندارد و معناداری روابط بین متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته	رابطه	متغیرهای مستقل	اعداد استاندارد (R)	اعداد معناداری (T)	نتیجه فرضیه
ارتقای تفکر انتقادی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۹۱۳	۷/۰۸۶	تأیید
پیش‌بینی منطقی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۵۸۰	۸/۳۱۲	تأیید
استنباط قیاسی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	-۰/۷۰۱	-۸/۸۲۱	رد
توانایی خود انتقادی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۵۱۰	۷/۱۰۸	تأیید
تفسیر انتقادی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۵۲۹	۴/۲۶۱	تأیید
تضاد و همبستگی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۴۳۵	۵/۳۳۴	تأیید
داوری منطقی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	-۰/۴۹۲	-۶/۹۸۷	رد
مشاهده انتقادی	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	-۰/۴۸۰	-۶/۲۴۵	رد
طراحی و حل مسأله	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۵۷۱	۷/۴۰۱	تأیید
ساماندهی مجدد	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۵۰۵	۴/۱۵۵	تأیید
بررسی اعتبار گزاره‌ها	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	۰/۴۶۹	۷/۹۱۴	تأیید
شک و تأمل	<---	داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی	-۰/۴۶۶	-۴/۱۷۰	رد

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی تأثیر داستان‌ها و اشعار موجود در کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی در ارتقای تفکر انتقادی دانش‌جو معلمان پردیس نسیمیه تهران (دانشگاه فرهنگیان) در آموزش مجازی بود. در این پژوهش دریافتیم که مهارت‌هایی نظیر پیش‌بینی منطقی می‌تواند نقش بسزایی در ارتقای تفکر انتقادی در میان معلمان شود. درواقع محتوای کتاب درسی فارسی پایه چهارم باعث شده است تا شاهد افزایش مهارت پیش‌بینی منطقی در میان معلمان شود. این تأثیرگذاری به نوبه خود باعث می‌شود تا شاهد افزایش انتقال این مؤلفه به دانش‌آموزان شود. سیر داستانی موارد و درس‌های موجود در کتاب فارسی کلاس چهارم به نحوی طراحی شده است که باعث شکل‌گیری پیش‌بینی منطقی شود. علت این مسأله را می‌توان در نحوه چیدمان و همچنین ساختار اثرگذاری و تصمیم جهت اثرگذاری و تنوع مطالب کتاب دانست.

توانایی خود انتقادی از دیگر پیامدهای مطالعه محتوای کتاب فارسی چهارم است که باعث می‌شود تا معلمان و دانشجویانی که این مطالب را فرامی‌گیرند بتوانند این مفاهیم را به نسل بعد منتقل کنند. توانایی خود انتقادی درواقع نشان‌دهنده کیفیتی است که در آن فرد می‌تواند نگاهی به خود و وضعیت خود بیندازد. متأسفانه از اصلی‌ترین مشکلات جامعه امروزی ناتوانی در مشاهده خویش و واری خود است. درنتیجه ضروری است تا افراد بتوانند با در نظر گرفتن خویش به انتقاد از خود بپردازند و درک دقیق‌تری از ماهیت خود داشته باشند؛ بنابراین این مهارت کمک بسیاری به تفکر انتقادی دانش‌آموزان خواهد داشت.

مؤلفه دیگری که در محتوای درسی کتاب فارسی پایه چهارم به معلمان و دانش‌جویان منتقل می‌شود مهارت مربوط به تفسیر انتقادی است. تفسیر انتقادی درواقع وضعیتی است که در آن فرد می‌تواند به محتوای پنهان موجود در متن دسترسی پیدا کند و به بررسی آن بپردازد. وجود محتواهای درسی مختلفی که باعث تفکر عمیق دانش‌آموزان می‌شود

ازجمله علل شکل‌گیری این وضعیت است. وجود استعارات، کنایه‌ها و تضادهای مختلف در متن‌های ادبی موجود در این کتاب باعث می‌شود تا دانشجویان به عمق بروند و در نتیجه باعث می‌شود تا دانش‌آموزانی که این محتوا را می‌آموزند در مهارت تفکر انتقادی پیشرو باشند.

شناسایی تضاد و همبستگی را باید از دیگر کیفیت‌هایی دانست که دانشجویان و معلمان در کتاب فارسی پایه چهارم یافته‌اند. وجود تضاد و همبستگی در واقع ناظر بر وضعیتی است که در آن فرد می‌تواند مفاهیم متضاد و همبسته را با یکدیگر پیدا کنند. این شناسایی می‌تواند منجر به تقویت مهارت تفکر انتقادی در میان دانش‌آموزان شود. ارائه مفاهیم متضاد در خلال متون کتاب فارسی باعث می‌شود تا شاهد شکل‌گیری وضعیتی باشیم که در آن فرد امکان مقایسه بهتر مفاهیم و در نتیجه شناخت آن‌ها را دارد.

طراحی و حل مسأله و ساماندهی مجدد را باید از دیگر دستاوردهای محتوای کتاب فارسی پایه چهارم دانست. معلمان و دانشجویانی که در این دوره شرکت کردند، اذعان داشته‌اند که محتوای کتاب‌های درسی به طراحی و حل مسأله و ساماندهی مجدد دانش‌آموزان کمک می‌کند. طراحی و حل مسأله در واقع ناشی از چیدمان منطقی شرایط علی در یک داستان و یا شعر است. هر چه بسته استدلالی ارائه شده در محتوای درس‌ها منطقی‌تر باشد توانایی طراحی و حل مسأله و ساماندهی مجدد در میان مخاطبین بیشتر می‌شود. این مهارت در نهایت به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بتوانند با قدرت بیشتری به بررسی اعتبار گزاره‌ها دست یابند.

این تحقیق دارای محدودیت‌هایی است که ازجمله آن‌ها می‌توان به عدم امکان و آزمون نتایج در دوران بیماری کرونا و تعطیلی بدون برنامه‌ریزی دقیق در میان جامعه دانش‌آموزی اشاره کرد. همچنین لازم است تحقیق حاضر در سایر دروس و کتاب‌های درسی پایه چهارم نیز آزمون شود و نتایج مقایسه گردد. از سوی دیگر تحلیل موارد منفی مسأله‌ای است که نیازمند بررسی است. در واقع باید سنجیده شود که محتوای کتاب‌های درسی تا چه اندازه منجر به جلوگیری از پرورش تفکر انتقادی می‌شوند.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

References

- Abbasi, H. (2023). The effectiveness of critical thinking training on the self-esteem of sixth grade female students. *The Journal of Theory and Practice in Teachers Education*, 9(15), 1–29. [In Persian]
- Abdullayev, A. A. (2020). Cluster method in the development of critical thinking technology in the lessons in primary school. *Science and World*, 5(81), 16–19.
- Adibnia, A. (2010). *Advanced teaching methods*. Islamic Azad University, Shushtar Branch, Vice-Chancellor of Research. [In Persian]
- Ahmed, S. A. E., & Ibrahim, M. E. E. (2023). The impact of critical thinking in improving students' learning: A case study of students in the English Department, College of Science and Arts, Tanumah, King Khalid University. *European Journal of English Language and Literature Studies*, 11(1), 10–16. <https://doi.org/10.37745/ejells.2013/vol11n11016>
- Alipour, V. (2015). Qualitative investigation of critical thinking barriers in secondary education curriculum from the point of view of curriculum experts. *Journal of Qualitative Research in Curriculum*, 1(3), 109–126. [In Persian]
- Almulla, M. A. (2023). Constructivism learning theory: A paradigm for students' critical thinking, creativity, and problem solving to affect academic performance in higher education. *Cogent Education*, 10(1), 2172929. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2172929>
- Aouaf, S., Azzouzi, L., & Housni, H. (2023). Perceived barriers to critical thinking development: The student's view. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 6(2), 63–69. <https://doi.org/10.32996/ijlt.2023.6.2.8>
- Bijnoud, F. (2018). *Explaining the components of critical thinking and examining its relationship with the production of science among faculty members of Shahed University in the academic year 2016-2018 and providing solutions* [Master's thesis, Shahed University]. [In Persian]
- Doroughi Najmi, S., & Zarei, M. H. (2024). Identification and validation of opportunities, conditions, and training needs of teachers for professional development and improving teaching quality. *Theory and Practice in Teacher Education*, 10(18), 306–326. <https://doi.org/10.48310/itt.2025.17311.1005> [In Persian]
- Educational Research and Planning Organization of the Ministry of Education. (2022). *Persian book, fourth grade* (9th ed.). Author.
- Etemad Foroghi, P., Ghanbari, M., Shah Veisi, F., & Arefi, M. (2021). Designing a critical thinking model in accounting faculty members with the aim of improving education. *Jundishapur Ahvaz Education Development Quarterly*, 12(2), 374–386. [In Persian]
- Fisher, R. (2016). *Teaching critical thinking to children* (M. Safai Moghaddam & A. Najjarian, Trans.; 4th ed.). Roshd Publications. (Original work published 2005) [In Persian]
- Gardner, S. T. (2019). In community of inquiry with Ann Margaret Sharp: Childhood, philosophy, and education, edited by Maughn Rollins Gregory and Megan Jane Lavery. *Teaching Philosophy*, 42(1), 61–64. <https://doi.org/10.5840/teachphi201942120>
- Gever, V. C., Tunca, E. A., Boluwatife, A. A., Nwogbo, V. C., Chinweobo-Onuoha, B. N., Ugwuoke, J. C., & Talabi, F. O. (2021). Visual media and learning: Effect of interactive television instruction as an intervention strategy for improving the critical thinking skills and disposition of out-of-school nomadic children in Nigeria. *Learning and Motivation*, 76, 101767. <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2021.101767>
- Ghaffari Saravi, Z., Rashtchi, M., & Keyvanfar, A. (2022). Infusing critical thinking into teaching English to very young children: A case study of two three-year-old twins. *Thinking and Children*, 13(1), 125–148. [In Persian]
- Gilmanshina, S., Smirnov, S., Ibatova, A., & Berechikidze, I. (2022). The assessment of critical thinking skills of gifted children before and after taking a critical thinking development course. *Thinking Skills and Creativity*, 45, 101072. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101072>
- Heron, G., & Lightowler, C. (2020). Examining professionals' critical thinking about children who pose a serious threat to others. *The British Journal of Social Work*, 50(2), 598–615. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz027>

- Hojjati, M., Saemi, H., Shariatnia, K., & Bayani, A. A. (2021). Studying the components of creative thinking and critical thinking skills in elementary school. *Culture of Counseling and Psychotherapy*, 12(48), 219–258. [In Persian]
- Iranmanesh, Z., Mehni, O., & Pirmoradi, S. (2020). Examining the first-year teaching performance of new teachers who graduated from Farhangian University. *The Journal of Theory and Practice in Teachers Education*, 6(9), 116–130. [In Persian]
- Karadağ, F., & Demirtaş, V. Y. (2018). The effectiveness of the philosophy with children curriculum on critical thinking skills of pre-school children. *Education and Science*, 43(195), 19–40. <https://doi.org/10.15390/EB.2018.7261>
- Le, D. T. B., & Hockey, J. (2022). Critical thinking in the higher education classroom: Knowledge, power, control and identities. *British Journal of Sociology of Education*, 43(1), 140–158. <https://doi.org/10.1080/01425692.2021.2017844>
- Malek, A., & Owda, U. (2019). The effect of STEAM curriculum based on Islamic perspective on 9th grade talented female students' critical thinking in Gaza. *International Journal of Elementary Education*, 8(2), 80–85. <https://doi.org/10.11648/j.ijeeedu.20190802.18>
- Maleki, H., & Habibipour, M. (2007). Cultivating critical thinking is the main goal of education. *Educational Innovations*, 6(19), 93–108. [In Persian]
- McPeck, J. E. (2016). *Critical thinking and education*. Routledge.
- Mirzayakubovna, N. K. (2022). Developing critical thinking in children. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 2(7), 105–106.
- Mohammadi, F., Heydari, Z., & Saadati, A. (2022). *Cultivating critical thinking in students with emphasis on the pragmatic approach of education* [Paper presentation]. International Conference of Psychology, Educational Sciences and Lifestyle, Tehran, Iran. [In Persian]
- Myers, C. (2015). *Teaching critical thinking* (K. Abili, Trans.). Samt Publications. (Original work published 2003) [In Persian]
- Naqibzadeh, M. A. H. (2008). *An introduction to philosophy* (10th ed.). Tahori Publications. [In Persian]
- Nasirian, S., & Kamali Vahdat, Y. (2025). Explaining educational methods based on the continuity solution with emphasis on Quranic and Hadith teachings. *Theory and Practice in Teacher Education*, 11(19), 102–117. <https://doi.org/10.48310/itt.2025.4488> [In Persian]
- Nejat, S. A., Razeghy, S., & Ashouri, H. (2020). Importance of fostering critical thinking in children through stories in the Rumi's Masnavi: An educational approach based on Lipman's theory. *Thinking and Children*, 11(1), 249–281. [In Persian]
- Nugraha, D. M. D. P. (2021). Station rotation type blended learning model against critical thinking ability of fourth grade students. *Journal of Education Technology*, 4(4), 516–523. <https://doi.org/10.23887/jet.v4i4.29636>
- Ongesa, C. M. (2020). Critical thinking skill gap in the Kenyan educational curriculum: The 21st-Century skills for the Global Citizen. *Soka Approaches in Education*, 9(SI), 10–25.
- Padmanabha, P. (2018). Critical thinking: Conceptual framework. **I-manager's Journal on Educational Psychology*, 11*(4), 45–53. <https://doi.org/10.26634/jpsy.11.4.14143>
- Pala, F. (2022). The effect of philosophy education for children (P4C) on students' conceptual achievement and critical thinking skills: A mixed method research. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 17(4), 295–318. <https://doi.org/10.29329/epasr.2022.478.16>
- Polat, Ö., & Aydın, E. (2020). The effect of mind mapping on young children's critical thinking skills. *Thinking Skills and Creativity*, 38, 100743. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100743>
- Priyanti, N., & Warmansyah, J. (2021). Improving critical thinking skills of early childhood through inquiry learning method. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 5(2), 2241–2249. <https://doi.org/10.31004/obsesi.v5i2.1168>
- Radulović, L., & Stančić, M. (2017). What is needed to develop critical thinking in schools? *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(3), 9–25. <https://doi.org/10.26529/cepsj.283>
- Rahdar, A., Pourghaz, A., & Marziyeh, A. (2018). The impact of teaching philosophy for children on critical openness and reflective skepticism in developing critical thinking and self-efficacy. *International Journal of Instruction*, 11(3), 539–556. <https://doi.org/10.12973/iji.2018.11337a>

- Ramroudi, N., Arbabi, Z., Arbabi, A., Safai Moghaddam, F., & Heydari Parsa, M. (2022). Investigating the relationship between critical thinking and its components and self-criticism of secondary school students. *Journal of New Developments in Psychology, Educational Sciences and Education*, 5(53), 361–378. [In Persian]
- Rashidzadeh, A., & Moradi, F. (2018). Investigating the effectiveness of critical thinking training on students' learning of life skills. *New Advances in Psychology, Educational Sciences and Education*, 2(16), 88–102. [In Persian]
- Seif, A. A. (2012). *Modern educational psychology, psychology of learning and education*. Aghah Publications. [In Persian]
- Spector, J. M., & Ma, S. (2019). Inquiry and critical thinking skills for the next generation: From artificial intelligence back to human intelligence. *Smart Learning Environments*, 6(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s40561-019-0088-z>
- Suryana, D., & Yulia, R. (2021). Model of questioning skill teacher for developing critical thinking skill in early childhood education in West Sumatra, Indonesia. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 21(2), 101–114. <https://doi.org/10.12738/jestp.2021.2.008>
- Yaralı, K. T., & Aytar, F. (2020). The critical thinking skills test for 5–6-year-old children (CTTC): A study of validity and reliability. *İlköğretim Online*, 19(4), 1901–1918. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.763790>
- Zargush, S., Qeisarbeigi, Z., & Zargush, F. (2019). Examining critical thinking in students. *New Achievements in Humanities Studies*, 3(33), 45–58. [In Persian]